

GÜVENLİK İKİLEMİ

Prof.Dr. Mitat Çelikpala
Kadir Has Üniversitesi
mitat@khas.edu.tr

ÖZET

Soğuk Savaş döneminin güvenlik anlayış ve arayışlarının bir sonucu olarak üretilen 'güvenlik ikilemi' kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde de güvenlik ve güvensizlik kavramlarını anlamada ve açıklamada kullanılan bir araçtır. Soğuk Savaş döneminde silahlanma yarışı, güç ve ittifakların oluşturulmasının açıklanmasına odaklanılmış olsa da, uluslararası siyaseti belirleyen karar-alıcıların karar alma süreçlerinde kendi eylemlerinin diğerlerine etkilerini düşünmelerini de sağlamıştır. Uluslararası alanda yaşanan siyasi değişiklikler ve bunun yansıması olarak karşımıza çıkan uluslararası güvenliğe bakışta yaşanan değişimlerin etkisiyle güvenlik ikilemi kavramı da değişerek, gelişmiştir. Kavram devlet merkezci anlayışın dışına çıkartılarak kimlik gibi kavramlarla beslenmiştir. Güvenlik ikilemi kavramının yeniden düşünülmesi sayesinde güvenlik çalışmalarında farklı güvenlik anlayışları ve eylemleri kuramsal düşünüşe eklenmiş, 'korku', 'düzen' ve 'güven' gibi kavramlar farklı ve güncel bakış açılarıyla sorunsallaştırılarak incelenmeye başlanmıştır.

ATIF İÇİN: Çelikpala, Mitat, "Güvenlik İkilemi", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.48, Kasım 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/GuvenlikIkilemi_MitatCelikpala_v.1.pdf

DOI: 10.13140/RG.2.2.13715.63523

Güvenlik ikilemi,
karar alıcıların
davranış
kalıplarını ve
nasıl karar
aldıklarını analiz
etmek amacıyla
ortaya atılan
kavramlardan
biridir.

Giriş

Uluslararası İlişkiler (UI) disiplinin Soğuk Savaş döneminde en çok kullanılan kavramlarından birisi olan ‘Güvenlik İkilemi’ (*Security Dilemma*), karar alma süreçlerini açıklama bağlamında ilk kez John H. Herz’in *Politik Realizm ve Politik İdealizm* (1951) başlıklı kitabında kullanılmıştır. Herz’in tanımlamasıyla güvenlik ikilemindeki bir toplumda yaşayan birey ya da gruplar diğer gruplar tarafından saldırıya uğrama, egemenlik altına alınma veya yok edilme gibi kaygılara sahiptirler. Saldırıları maruz kalmamak için kendilerini emniyete alma çabası, onları bu tehlikelerden kaçınmak için daha da güçlü olmaya yönelik tedbirler almaya yöneltir. Bu düşünce, diğerlerini de en kötüsüne hazırlık yapmaya zorlar. Adeta yarış içinde olunan böylesine bir ortamda iki taraf da kendisini güvende hissetmediğinden daha güçlü olmak amacıyla harekete geçer ve mücadele bu şekilde devam edip gider (Herz, 1951: 157).

Bu anlamda güvenlik ikilemi, bir aktörün kendi güvenliğini sağlamak amacıyla ürettiği politikaların diğer aktörlerce bir güvensizlik kaynağı olarak algılanması nedeniyle karşı politikalar üretmesinin yarattığı gerilimin sonucunda oluşan genel güvensizlik ortamını ve bunun doğurduğu güç mücadelesini anlatmak için kullanılmaktadır. Kavram bu haliyle Soğuk Savaş dönemine hakim olan devlet merkezli açıklamalara odaklı gerçekçi yaklaşımın bir ürünüdür. Fakat, “hem kuramcılarının hem de karar-alıcıların dikkatini güvenlik politikalarının öngörülemeyen ve aslında niyet edilmeyen sonuçlarına çekmesi açısından” da önemlidir (Bilgiç, 2011: 125).

Kavramın Kökenleri

Güvenlik ikilemi kavramı Soğuk Savaş döneminin ürünüdür. Soğuk Savaş döneminin iki büyük gücü olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SB) arasındaki ideolojik rekabetin muhtemel sonuçlarını değerlendirmek ve bu rekabetin iki büyük güç arasında askeri bir mücadeleye girişme ihtimalini, karar alıcıların davranış kalıplarını ve nasıl karar aldıklarını analiz etmek amacıyla ortaya atılan kavramlardan biridir. Bu dönemde savaşların nedenlerini araştıran Herbert Butterfield (1951), aslında savaşa niyeti olmayan karar alıcıların, karşı tarafın korku ve niyetlerinden emin olamamaları nedeniyle önlemler almaya yöneldiklerini ve bu önlemlerin karşı tarafta da yarattığı korku ve beklentiler nedeniyle savaşa gittikleri tespitini yapmıştır. Bu istenilmeyen savaşı yaratan ortam ve koşulları ise Herz (1951) ‘güvenlik ikilemi’ olarak nitelendirmiştir. Herz bu ikilemi ortaya çıkartan faktörün uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı olduğunu savunur. Bu

Güvenlik ikilemi,
anarşik sistemde
birbirlerinin
niyetleri
hakkında her
zaman en
kötüsünü farz
etmek zorunda
olan birimlerin
güç yarışı
durumunu
tanımlar.

yapıda, sistemin temel aktörleri konumundaki devletler diğer devletlerin beklenti ve niyetlerini değerlendirirken en olumsuz/kötümser ihtimalleri dikkate alarak sert bir güç mücadelesine girerler. Herz bu güç mücadelesini, sınırları olmaması ve kaçınılmaz şekilde savaşıyla sonuçlanması nedeniyle güvenlik ikilemi olarak tanımlar. Herz'in ifadesiyle, temel prensip, "Öldür ya da yok ol, ya önce saldır ya da yok olma riskini göze al" şeklinde ortaya çıkar (Herz, 1951: 3). Oysa bu yaklaşım yakından incelendiğinde karşımıza çıkan gerçek aslında hiçbir aktörün ya da devletin yok olma riskini göze almayacağıdır. Bu bağlamda güvenlik ikilemi, "anarşik sistemde birbirlerinin niyetleri hakkında her zaman en kötüsünü farz etmek zorunda olan birimlerin güç yarışı durumunu tanımlamak için kullanılmıştır. Bu tanımlama Soğuk Savaş dönemindeki diğer 'güvenlik ikilemi' çalışmalarında da aynen benimsenmiştir." (Bilgiç, 2011: 125).

Güvenlik ikilemi Soğuk Savaş sonrası dönemde de sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Nitekim, 'dehşet dengesi', 'silahlanma yarışı' ya da 'ittifaklar sistemini açıklama' çabalarında sıklıkla kullanılan bir kavram olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle devletlerin birbirlerine hiçbir koşulda güvenmedikleri ideolojik rekabet ortamında en kötü senaryoların üretilmesinde sıklıkla kullanılmaktadır. İçeriği, yeni güvenlik sorunlarının dünya siyasetini artan biçimde etkilemesine bağlı olarak ve uluslararası ilişkiler disiplininin bu sorunları algılama ve tanımlamada geçirdiği değişimlere ilişkili şekilde değişime uğramıştır. Devlet dışı aktörlerin rolü, etnik gruplar arası çatışmalar, aciz devletlerin (*failed states*) ortaya çıkışı, terörizm ve uluslararası göç benzeri yeni güvenlik sorunları bu değişimin temel nedenleridir. 'Güvensizlik ikilemi', 'toplumsal güvenlik ikilemleri' ve devletlerin 'kimlik arayışı' gibi yeni kavramlar uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik ikileminin kullanım alanını genişletmiş ve farklılaştırılmış bir içerikle yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır.

Güvenlik İkilemi'ni Anlamak

Geleneksel tanımıyla güvenlik ikilemi, bir devletin başka bir devletten tehdit algılayıp güvenliğini sağlamak amacıyla farklı arayışlara girmesi karşısında tehdit algılanan devletin de aynı şekilde cevap vermesini ifade etmektedir. Buna göre A devletinden tehdit algılayan B devleti, A devletine karşı silahlanır ve/veya ittifaklara katılır; fakat B devletinin girişimleri bu kez A devletinin güvenlik kaygılarını ön plana çıkarır ve bu durum A devletinin de farklı girişimlerde bulunmasına yol açar. Bu durumda her iki devlet de birbirine karşı pozisyonlar alır, sonuçta her iki devlet için de hem ekonomik hem de askerî bakımdan büyük bir külfet doğar. Üstelik atılan adımlar algılanan tehdidi yok etmez, aksine tehdit algılanan devletin daha büyük bir

Güvenlik ikilemi,
bir devletin
başka bir
devletten tehdit
algılayıp
güvenliğini
sağlamak
amacıyla farklı
arayışlara
girmesi
karşısında tehdit
algılanan
devletin de aynı
şekilde cevap
vermesini ifade
eder.

tehdide dönüşmesine neden olur. Bu durumun karar alıcılar açısından yarattığı açmaz, güvenlik ikilemidir.

Bu ikilem, Soğuk Savaş döneminin Realist parametreleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde kaçınılmaz bir durumdur. Uluslararası ortamı insan doğasının kötü olduğu ön kabulünden hareketle anarşi metaforu üzerinden betimleyen realizm, uluslararası ilişkileri, ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ettiği ulus-devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesine indirgemektedir. Güç eksenli ‘ulusal çıkar’ tanımlaması yapan realistlere göre devletler, amaçlarını ve potansiyel çıkarlarını gerçekleştirebilmek için yeterli ve gerekli güce sahip olmak zorundadırlar. Uluslararası alanda aktörlerin davranış ve güvenliklerini belirleyen bu anlayıştır. Böylesi bir rekabet kaçınılmaz olarak güvenlik ikilemleri yaratacaktır. Yapılması gereken, bu ikilemde avantajlı ve kazanan aktör olmak adına karar alıcıların ne şekilde hareket etmeleri gerektiğinin anlaşılması ve açıklanmasıdır. Zira devletler her zaman ve koşulda rasyonel kararlar alan, tek, bütüncül ve rasyonel şekilde çıkarlarını tanımlayıp savunan yapıda değillerdir. Karar alma mekanizmalarındaki çeşitlilik ve farklılıklar, özellikle bireylerin rolü, bir ikilemin savaş ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağına dair ipuçları verir.

Güvenlik ikilemi, bu haliyle ve yeni yaklaşımlar bağlamında, tercih kavramı dikkate alınarak açıklanabilir ve sadece savaş ya da çatışmayla sonuçlanmayan olumlu sonuçlar da doğurabilir. Bu anlayış, güvenlik ikileminin Booth ve Wheeler’in (2008) çalışmalarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemin koşullarında yeniden tanımlanmasını sağlamıştır. İkili, çalışmalarında, güvenliğe ulaşma çabalarının daha çok güvensizlikle sonuçlanması durumunun bir ikilem olmadığını savunmaktadırlar. Zira ikilem, iki önerme veya seçenek arasında kalma durumudur. Halbuki Uİ yazınında güvenlik ikilemi diye tanımlanan durum aslında bir güvenlik paradoksudur. Booth ve Wheeler bu paradoksu, “iki veya daha fazla sayıdaki aktörün kendi güvenliklerini arttırmaya çalışırken, söyledikleri veya yaptıklarıyla karşılıklı tansiyonu yükseltmeleri ve bunun sonucunda herkesin kendini daha az güvende hissetmesi durumunun yaratılması” olarak tanımlamışlardır (Booth ve Wheeler, 2008: 9). Bu tanımlama Bilgiç’in değerlendirmesiyle, “kavramı sadece kökten değiştirmekle kalmamış, yeni fikirlerle besleyerek güvenlik ikilemini önceki örneklerinden farklı bir boyuta taşımıştır” (Bilgiç, 2011: 128-130).

Booth ve Wheeler güvenlik ikilemini, sosyal ve politik hayatın vazgeçilmez bir parçası olan bireylerin birbirlerinin niyetlerinden tam anlamıyla emin olma ihtimalleri olmadığı iddiasından hareketle, iki aşamada inceler. ‘Yorum ikilemi’ olarak adlandırılan birincil aşamada aktör, başka bir aktörle ilgili bir

Güvenlik ikilemi kavramı, uluslararası siyaseti belirleyen karar-alıcıların karar alma süreçlerinde kendi eylemlerinin diğerlerine etkilerini düşünmelerini sağlamıştır.

güvensizlik sorunuyla karşılaştığında, söz konusu aktör ve onun niyetleri üzerine yorumlar yapar. Genelde bu yorumlarda ikili seçenekler üzerinden diğer aktörün aklını çözmeye çalışır. Sonrasında, yapılan yorumlara dayanarak, ‘karşılık ikilemi’ adı verilen ikinci aşamaya geçilir. Burada ilgili aktör diğerine hangi politikalar üreterek ve hangi araçları kullanarak karşılık vereceği ile ilgili iki seçenek ile karşı karşıya kalır (Booth ve Wheeler, 2008). Booth ve Wheeler’ın güvenlik ikilemi tanımlamasının odağında yer alan ve ikilem oluşmasına neden olan unsur ise aktörün önündeki iki seçenektен birisini seçmek zorunda olmasıdır (Bilgiç, 2011: 128-130).

Geleneksel anlayış benimsendiğinde, herhangi bir güvenlik ikilemi üzerinde çalışmak aktörlerin birbirleriyle ilgili davranışlarını incelemekle sınırlanmaktadır. Aktörlerin benimsedikleri politikaların diğerlerinin davranışlarını nasıl etkilediği elbette önemlidir. Zira karşılık ikileminde seçilen araçların diğerleri üzerindeki etkileri de analiz edilmektedir. Fakat bu etki-tepki ilişkisi güvenlik ikileminin özü olmadığı gibi, aktörün yaptığı belirli seçimlerin sonucunda oluşur. Booth ve Wheeler’ın kavramı bu şekilde tanımlamaları, Uİ kuramcılarını çeşitli sorular sormaya yöneltmiştir: Güvenlik ikilemi durumunda bir aktörün önündeki seçenekler nelerdir? Bu seçenekler nasıl oluşmuştur? Farklı seçimlerin altında yatan fikirler nelerdir? Bir aktör neden bir seçeneği diğerine tercih eder? Bu türde sorular, aktörlerin tımandırıcı davranışlarını incelemekten çok aktörlerin güvenlik anlayışlarını analiz etmeye yaramaktadır (Bilgiç, 2011: 130).

Sonuç

Realist yaklaşımın hakim olduğu ve ağır bir ideolojik rekabetin şekillendirdiği Soğuk Savaş döneminin güvenlik arayış ve anlayışına cevap olarak üretilen ‘güvenlik ikilemi’ kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde de güvenlik ve güvensizlik kavramlarını anlamada ve açıklamada kullanılan bir araç olarak varlığını devam ettirmektedir. Soğuk Savaş döneminde silahlanma yarışı, güç ve ittifakların oluşturulmasının açıklanmasına odaklanılmış olsa da, uluslararası siyaseti belirleyen karar-alıcıların karar alma süreçlerinde kendi eylemlerinin diğerlerine etkilerini düşünmelerini de sağlamıştır. Sonrasında uluslararası alanda yaşanan siyasi değişiklikler ve bunun yansıması olarak karşımıza çıkan uluslararası güvenliğe bakışta yaşanan değişimlerin etkisiyle güvenlik ikilemi kavramı da değişerek, gelişmiştir. Kavram devlet merkezci anlayışın dışına çıkartılarak kimlik gibi kavramlarla beslenmiş, fakat kavramın kendisi ve temel varsayımları çok az sorgulanmıştır.

Bunun değişmesine katkı sağlayan Booth ve Wheeler’in çalışmaları olmuştur. Güvenlik ikilemi kavramının yeniden düşünülmesi sayesinde güvenlik

çalışmalarında farklı güvenlik anlayışları ve eylemleri kuramsal düşünüşe eklenmiş, 'korku', 'düzen' ve 'güven' gibi kavramlar farklı ve güncel bakış açılarıyla sorunsallaştırılarak incelenmeye başlanmıştır. Bilgiç'in değerlendirmesiyle, kavramın farklı güvensizlik durumlarına nasıl uygulanacağı, güvenin uygulamada nasıl görüleceği, güven ile bir ortak kimlik yaratmanın kuramsal ve ampirik olarak nasıl çalışılacağı gibi sorular ise hala cevaplanmayı beklemektedir (Bilgiç, 2011: 139). Ayrıca, devletler arasında tanımlanan güvensizlik mantıklarının devlet-dışı seviyede nasıl uygulanacağı, dünya politikasındaki belirsizliğin farklı kaynaklarının neler olabileceği gibi sorular da hala cevapsızdır.

KAYNAKÇA

Bilgiç, Ali (2011). “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 29, ss. 123-142.

Booth, Ken ve Nicholas J. Wheeler (2008). *The Security Dilemma: Fear, Cooperation, and Trust in World Politics*. Hampshire: Palgrave & Macmillan.

Butterfield, Herbert (1951). *History and Human Relations*. Londra: Collins.

Herz, John H. (1951). *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*. Chicago: Chicago University Press.

EK OKUMA

Diez, Thomas, Ingvild Bode ve Aleksandra Fernandes Da Costa (2011). “Security Dilemma”, *Key Concepts in International Relations*, Londra: Sage, ss. 204-208.

Herz, John H. (2003). “The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems”, *International Relations*, Cilt 17, No. 4, ss. 411-416.

İNTERNET

Winkworth, Adam (2012). “Is the Security Dilemma Still Relevant in International Relations?”, <https://www.e-ir.info/2012/12/21/is-the-security-dilemma-still-relevant-in-international-relations/>.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association (ISA)* ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association (BPSA)* üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı (GP)*, *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı (TÜBAKOV)*, *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship (BSYRF)* projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.